

O'ZBEK VA INGLIZ YOZUVCHILARI ASARIDA XUSHMUOMALALIKNING IFODALANISHI: QIYOSIY TAHLIL

Mavlonova O'g'iloy Hamdamovna

Zarmed universiteti Tillar kafedrası mudiri, PhD, Dotsent

E-mail: mavlyaugiloy18@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh o'zbek va ingliz yozuvchilarining asarlarida xushmuomalalikning qanday ifodalangani qiyosiy tahlil qilingan. Asosiy e'tibor milliy an'ana, madaniyat va til omillarining xushmuomalalikni ifodalashga qanday ta'sir etishiga qaratilgan. Maqolada o'zbek va ingliz tilida ijod qilayotgan yosh yozuvchilarning asarlaridan misollar keltirilib, ularning xushmuomalalik ko'rsatish uslublari taqqoslangan.

Muloyim iboralarni va ularning madaniy oqibatlarini tahlil qilish orqali ikkala adabiy an'anada ham bir-biridan farq qiladigan, ammo bir-biriga o'xshash yondashuvlar ochib berilgan. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, ingliz yozuvchilari ko'pincha bilvosita va yumshatish strategiyalaridan foydalansa, o'zbek yozuvchilari xushmuomalalikni ifodalash uchun ko'pincha odob, hurmat va yaqinlikni ifodalaydigan iboralardan foydalanadilar.

Kalit so'zlar: xushmuomalalik, qiyosiy tahlil, yosh yozuvchilar, o'zbek adabiyoti, ingliz adabiyoti, madaniy tafovutlar

Kirish. Xushmuomalalik adabiyotda madaniy me'yorlar va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettirishda hamda insonlarning ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutadi. Har bir xalq madaniyatida bu tushunchaga o'ziga xos yondashuv mavjud. O'zbek xalqining urf-odatları va an'analari xushmuomalalikni juda qadrlaydi. Ingliz adabiyotida esa bu hodisa rasmiylik, diplomatiya va muloqot etiketi orqali ifodalanadi.

Brown va Levinson (1987) ta'riflaganidek, xushmuomalalik ijobiy va salbiy xushmuomalalik strategiyalarini o'z ichiga oladi. Ijobiy xushmuomalalik do'stlikni rivojlantiradi, salbiy xushmuomalalik esa hurmatni ko'rsatadi va shaxsiy makonni hurmat qiladi. Adabiyotda bu strategiyalar xarakter munosabatlari va ijtimoiy ierarxiyalarni aniqlashga yordam beradi.

Asosiy qism. Yosh ingliz yozuvchilari xushmuomalalikni saqlash uchun ko'pincha bilvosita til, himoya va yumshatuvchi vositalardan foydalanadilar. Masalan, Salli Runi "Normal People" (2018) asarida shaxslararo munosabatlardagi sezgirlikni ta'kidlash uchun bilvosita so'rovlar va uzr so'ragan ohanglardan foydalanadi:

"Would you mind terribly if I asked you something personal?" (Rooney, p. 45)

Bunday iboralar suhbatdoshning qulayligini ta'minlab, bilvositalikka urg'u berishdan dalolat beradi.

O'zbek adabiyotida ehtirom va hurmatning formulali ifodalariga katta e'tibor berilgan. O'zining ko'plab asarlari bilan mashhur bo'lib borayotgan o'zbek yozuvchisi Nodir Normatov ijodida personajlar ko'pincha rasmiy salom va ehtiromli nutqlardan foydalanadilar:

"Hurmatli ustoz, sizning yordamingiz kerak bo'lib qoldi." (Normatov, B. 32) Ushbu misol "hurmatli" so'zi va yumshatilgan iltimos kabi ehtiromlar orqali hurmatni ifodalaydi.

Yosh ingliz va o'zbek yozuvchilari o'z asarlarida xushmuomalalikni birlashtirgan bo'lsa-da, ularning yondashuvlari turlicha, quyidagi misollarda xushmuomalalik borasidagi turli farqlarni kuzatishingiz mumkin:

1. Bilvosita va to‘g‘ridan-to‘g‘ri xushmuomalalik

Masalan, ingliz yozuvchisi Salli Runining *“Conversations with Friends” (2017)* asaridan *“I was wondering if you’d maybe want to come along, but no worries if you’re busy.”*

Mazkur misolda qahramon bilvosita xushmuomalalikdan foydalanadi, noaniqlikni ifodalaydi va tinglovchiga rad etishning oson yo‘lini taklif qiladi.

O‘zbek yozuvchisi Nodir Normatovning *“Bisot”* asaridan *“Hurmatli ustoz, ruxsat bersangiz, sizga bir savol bersam?”*

O‘zbek adabiyotida “hurmatli” kabi ochiq-oydin sharaf so‘zlari va rasmiy ruxsat izlovchi tuzilmalar qo‘llaniladi.

2. Kechirim va himoya

Ingliz yozuvchisi Zadi Smitning *“Swing Time”* asaridan *“Sorry, I mean – I didn’t mean to sound rude or anything. Maybe I should just go.”*

Qahramon o‘z nutqini yumshatish uchun “sorry” va “I mean”, “maybe” kabi himoya iboralarini ishlatadi.

O‘zbekiston xalq yozuvchisi O‘tkir Hoshimov qalamiga mansub memuar qissa *“Dunyoning ishlari”* asaridan *“Sizning qimmatli vaqtingizni olganim uchun uzr so‘rayman.”*

Qahramon ijtimoiy ierarxiyani mustahkamlab, rasmiy ravishda tuzilgan uzr bilan hurmatni aniq ifodalaydi.

3. Madaniy aks ettirish: individualizm va kollektivizm

Ingliz yozuvchisi Salli Runining *“Normal People”* asaridan *“You don’t have to tell me anything if you don’t want to.”*

Boshqa odamni majburlashdan qochish orqali salbiy xushmuomalalik (individualizm) ni aks ettiradi.

Ulug‘bek Hamdamning *“Isyon va itoat”* asaridan *“Biz bir oilamiz, bir-birimizni qo‘llashimiz shart.”*

Birlikni va umumiy mas‘uliyatni ta’kidlagan holda ijobiy xushmuomalalik (kollektivizm) ni aks ettiradi.

Yuqoridagi tahlil qilingan misollar ingliz va o‘zbek adabiyotida xushmuomalalik strategiyalari madaniy me‘yorlar tufayli qanday farqlanishini ko‘rsatadi. Ingliz adabiyotida individualizm salbiy xushmuomalalik orqali aks ettirilgan bo‘lsa, o‘zbek adabiyotida ijobiy xushmuomalalik orqali kollektivistik qadriyatlar mujassamlashgan.

Adabiyotda xushmuomalalik dialog, hikoya va personajlarning o‘zaro munosabati orqali namoyon bo‘ladi. Yosh yozuvchilar, rivojlanayotgan lingvistik tendentsiyalarning vakillari sifatida, zamonaviy kitobxonlar bilan rezonanslashadigan zamonaviy xushmuomalalik strategiyalarini o‘z ichiga oladi. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek yozuvchilari ijodidagi xushmuomalalikni o‘rganib, til va madaniy o‘xshashlik va farqlarga oydinlik kiritadi. O‘zbek va ingliz yozuvchilarining asarlarida xushmuomalalik ifodasi ning farqlanishi quyidagi jadvalda yanada aniqroq ko‘rsatib berilgan:

Xususiyati	O‘zbek adabiyoti	Ingliz adabiyoti
Hurmat ifodasi	“Siz” shaklida	“Would you mind”, “Excuse me” iborolari
Yondashuvi	Samimiy va yaqinlikka asoslangan	Rasmiy va neytral
Muloqot uslubi	Salomlashish, duo qilish, hol- ahvol so‘rash	Jilmayish, nazokatli iboralar

Bu farqlar har bir xalqning madaniy an’analaridan kelib chiqadi.

Xulosa. Xushmuomalalik har bir xalqning madaniy qadriyatlari va tiliga bog‘liq ravishda o‘zgarib turadi. O‘zbek adabiyotida u samimiyat va hurmat orqali aks etgan bo‘lsa, ingliz adabiyotida diplomatik va rasmiy iboralar bilan ifodalanadi. Bu farqlar har bir tilda mujassamlashgan madaniy qadriyatlarni ta’kidlab, adabiy asarlarda xushmuomalalik qanday qabul qilinishi va ishlatilishiga ta’sir qiladi. Turli janrlardagi xushmuomalalik bo‘yicha qilinadigan keyingi tadqiqotlar madaniyatlararo adabiy muloqotni yanada nozikroq tushunish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brown, P., & Levinson, S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press. 1987.
2. Rooney, Sally. *Normal People*. London: Faber & Faber, 2018. P.45.
3. Rooney, Sally. *Conversations with Friends*. Ireland, 2017. 336 pages.
4. Nodir Normatov. *Bisot*. 1982.
5. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna. (2024). LINGUISTIC CONDITIONING OF POLITENESS CATEGORY IN ENGLISH AND UZBEK ARTISTIC DISCOURSE. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 11(11). Retrieved from <https://www.ijmrd.in/index.php/ijmrd/article/view/2095>
6. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna. (2024). POLITENESS AND ITS MEANS IN THE FIELD OF PHILOLOGY. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(12), 315–317. Retrieved from <http://www.eijmr.org/index.php/eijmr/article/view/2289>